

УДК 902:001:8019:378.4(477.83-25) "2000/2001"

В.РУДИЙ, В.КАСЮХНИЧ, Г.ВІТВИЦЬКА

**АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НДЛ-81 ЛЬВІВСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ НА СТРИЙЩИНІ В 2000-2001 РОКАХ**

Наведено результати археологічних досліджень пам'яток культури шнурової кераміки зламу III-II тис. до н.е., а також пізньосередньовічного монастиря "Воздвиження Чесного Хреста," що знаходиться в околицях смт Дашава та с.Йосиповичі Стрийського району.

Ключові слова: Дашава, Йосиповичі, Стрий, археологічні дослідження, монастирі.

Ще з початку минулого століття науковці Львівського університету проводять широкі археологічні дослідження історичних пам'яток у Західному регіоні України. Постійно до науково-дослідної роботи залучають студентів та молодших наукових працівників.

Досить активно вивченням пам'яток культур епохи неоліту, бронзи, раннього заліза та інших в 30-х рр. ХХ ст. займався Т.Сулімірський¹, М.Смішко². Наприкінці 40-х років значну увагу вивченню давньоруського городища Пліснеськ (околиці с.Підгірці Бродівського району Львівської області) приділяв І.Д.Старчук³.

З середини 60-х років минулого століття дослідники історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка розгорнули широкомасштабні археологічні дослідження на Західній Волині, Північному Прикарпатті. В результаті ґрунтовно досліджено селища східнослов'янських племен VI-IX ст.⁴, які вивчали В.Д.Баран, І.К.Свешніков, М.А.Пелешишин,⁵ а також поселення культури лінійно-стрічкової кераміки, лійчастого посуду та трипільців.

© Рудий В., Касюхнич В., Вітвицька Г., 2003

¹ *Sulimirski T. Kultura wysocka. - Kraków, 1931; Sulimirski T. Scytowie na Zachodniem Podolu. - Lwów, 1936.*

² *Smiszko M. Kultura wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschódniej. - Lwów, 1932. - 193 s.*

³ *Старчук І.Д. Розкопки городища Плісненсько в 1947-1948 рр. //Археологічні пам'ятки УРСР (далі АП УРСР) – К., 1952. -Т.3. – С.379-394. Його ж. Розкопки на городищі Плісненсько //АП УРСР. – К., 1955. - Т.5. - С.32-35.*

⁴ *Баран В.Д. Слов'яни між Дністром і Прип'яттю. - К., 1972. - 244 с.*

⁵ *Свешніков І.К., Пелешишин М.А. Стародавні племена Прикарпаття і Західної Волині за доби неоліту та енеоліту // Стародавнє населення Прикарпаття і Волині. – К., 1974. - С.96-181.*

З 1986 року головну увагу вчені зосередили на систематичному дослідженні пам'яток археології в зонах новобудов на території Львівської, Тернопільської, Рівненської, Івано-Франківської, Закарпатської та інших областей України. З цією метою в структурі університету створено науково-дослідну лабораторію археологічних досліджень. На підставі договорів з підприємствами за останні 15 років виконано значний обсяг археологічних досліджень. Зокрема, широкі археологічні розвідки та розкопки проведено на території Яворівського виробничого об'єднання "Сірка", де відкрито десятки поселень різних епох. Значний інтерес становлять ранньослов'янські та давньоруські селища, раніше не відомі в північно-західній частині Львівщини на Розтоцькому плато⁶.

Цінні матеріали здобуті М.А.Пелецишиним, О.Г.Бандровським, Р.Я.Берестом під час дослідження території новобудов м.Червонограда Львівської області⁷, траси газопроводу Ямал-західний кордон у межах Хмельницької, Тернопільської, Івано-Франківської та Закарпатської областей (Л.І.Крушельницька, М.С.Бандрівський, О.Г.Бандровський, М.Є.Рожик)⁸. Проведено охоронні розкопки в зонах меліоративних робіт на Львівщині⁹. Значний інтерес становлять результати розкопок давньоруського городища поблизу села Листвин Дубнівського району Рівненської області (М.Є.Рожик, Р.М.Чайка)¹⁰.

З 1995 року розгорнулись дослідження існуючої траси нафтопроводу "Дружба" в Львівській, Рівненській, Житомирській та Закарпатській областях¹¹.

⁶ Пелецишин М.А., Касюхнич В.В. Ранньослов'янські та давньоруські селища на Розточчі // Вісник Львівського університету. З історії стародавності і середньовіччя. Серія історична. Львів, 1992. Вип.27. - С.5-23; Пелецишин М.А., Рудий В.А. Нові матеріали до історії населення Розточчя первісної епохи // З історії стародавності і ... - С.23-37; Пелецишин М.А. Стародавня Яворівщина. Нариси з історії та археології. Львів, 1996. - 117 с.

⁷ Пелецишин М.А. Археологічні дослідження Львівського університету у 80-х – першій половині 90-х рр. // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Іст. - 1997. - Вип.32. - С.10-11.

⁸ Бандрівський М.С. Скринькові поховання висоцької культури в межиріччі Збруча і Стрипи. - Львів, 1994. - С.55-63. Рис.17-25.

⁹ Чайка Р.М., Довгань П.М. Археологічні дослідження в зонах меліорації малого Полісся і Прикарпаття // З історії стародавності... - С.37-49.

¹⁰ Чайка Р.М., Рожик М.Є. З історії дослідження давньоруського городища Листвин на Волині // З історії стародавності... С.50-63.

¹¹ Касюхнич В., Рожик М. Рятівні розкопки в Закарпатті // Археол. дослідження Львів. ун-ту. - 1997. - Вип.2. - С.29-32;

Берест Р., Довгань П., Рудий В. Охоронні археологічні дослідження на території Львівської області // Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 р. - Львів, 1996. - С.3-8; Рудий В. Нові матеріали до археологічної карти Погориння // Наук. зошити іст. ф-ту. - 2000. - Вип.3. - С.283-284.

У 2000-2001 роках тривало історико-археологічне дослідження середньовічного монастиря "Воздвиження Чесного Хреста" та його околиць біля с.Йосиповичі Стрийського району на Львівщині (рис. 1).

Зазначимо, що в околицях сучасних населених пунктів Дашава та Йосиповичі в 2000 р. зафіксовано скупчення курганних насипів періоду культури шнурової кераміки зламу III-II тис. до н.е. Наприклад, в околицях с.Йосиповичі біля пізньосередньовічної пам'ятки - монастиря Воздвиження Чесного Хреста (урочище Бучина) - виявлено на підвищенні курганний могильник, що належить до культури племен так званої верхньодністрянської групи шнуровиків і налічує понад тридцять насипів.

Унаслідок зачищення скарбощукацької ями на одному з курганів, який має округлу форму діаметром понад 20 м і висоту до 1 м, на глибині 0,6-0,8 м від вершини кургану в стінці ями простежуються сліди вогнищ та плями попелу, перемішані з трупоспаленими рештками (жирні плями, вуглики, дрібні частини кісток). Біля цих решток містилось інвентарне начиння. На глибині 0,8 м від вершини кургану виявлено роздавлений і перемішаний зі спресованою глиною великий горщик коричневого кольору (висота до 35 см, діаметр вінець до 15 см). Тісто посудини містить глину, пісок та шамот. Товщина стінок становить до 1 см. Крім того, біля нього виявлено глиняну ліпну посудину S-подібної форми заввишки до 7,5 см, що має діаметр донця 6,5 см, а також одне вушко. Цей кубок виготовлено з відмуленої глини, він добре випалений, світлокоричневого кольору, всередині добре вигладжений. По бічній частині корпусу проходить виступ. Між ним та вінцем простежуються два відбитки шнура. Вушко посудини по краях також має орнаментацию шнурового узору (рис. 2).

На глибині 0,4 м від вершини кургану в стінці ями знайдено заготовку кам'яної сокири, у перерізі прямокутної форми. Вона виготовлена з сірого каменю м'якої породи. На заполірованій поверхні простежуються світло-коричневі смуги. Довжина виробу - 8,0 см, ширина - 4,5, товщина - 3,0 см (рис. 3, 4). Сокира, мабуть, в процесі виготовлення була пошкоджена і ремісник використовував її як відбійник-розтирар, про що свідчить стерта поверхня леза.

На глибині 0,6 м виявлено уламок кам'яної шліфувальної плитки сірого кольору завдовжки 14,5 та завтовшки до 5,5 см. Плитку використовували досить інтенсивно, про що свідчить відполірованість та вигнутість центральної частини. В стінках ями знайдено декілька крем'яних виробів. Це уламок ножа завдовжки 5,6 і завширшки 2 см, завтовшки від 0,5 до 1,0 см (рис.3, 1) та два скребки (рис. 3, 2,3).

Довжина першого них становить 4,5 см, ширина - 4,1, товщина - 0,5 см, другого, відповідно 5,5; 2,0; 0,4 см. Скребки виготовлені з темного волинського кременю. Їхня поверхня має спрацьовані краї, що засвідчує інтенсивне його використання.

У 2001 р. продовжено обстеження околиць Дашави та Йосипович. Виконано вимірювання та збирання підйомного матеріалу в урочищі Корчунок (околиця Дашави).

Урочище Корчунок розміщене за 1 км на південний схід від смт Дашава. На найвищій точці виявлено вісім курганів - по чотири з обох боків дороги Дашава - Сихів. Висота насипів становить від 0,3 до 2,2 м, а їхній діаметр від 12 до 29 м. За 0,5 км південніше курганів є широка полого долина, що спускається до безіменного струмка. На ній давні люди випасали худобу, тут були житла та загони для худоби (рис. 4).

На цій площі в різних місцях на висоті 2-4 м над рівнем струмка на поверхні знайдено крем'яні знаряддя праці, кам'яні бойові сокири, крем'яні наконечники стріл та ін. (рис. 5, 6-8). Знахідки з кременю свідчать про те, що місцеві жителі мали тісні зв'язки з населенням Волині, звідки походить цей міцний камінь. Вироби можна розділити на дві групи:

- а) речі, пов'язані з крем'яним виробництвом;
- б) знаряддя праці.

Кількісно переважають знахідки першої групи. Це здебільшого відщепи різних розмірів та пластини. Знаряддя праці представлені ножами, скребками, проколками, сокирами.

Ножі мають паралельні краї, оброблені ретушшю. Скребки використовували для зчищення жиру зі шкір. Проколки слугували для проколювання та прошивання шкір сухожиллям. Виявлено заготовку крем'яної сокири. Вона невелика, клиноподібна, із звуженою обушною частиною, лінзоподібна у поперечному розрізі, має заокруглене лезо (рис. 6, 3). Довжина сокири 7 см, товщина - 0,8-1,0 см.

Звертають на себе увагу дві кам'яні шліфовані, просвердлені сокири, виготовлені з місцевого сірого каменю (рис. 7, 1,2). Їхня ширина становить 5,4 та 5,5 см. Крім того, знайдено дві обушні частини від свердлених сокир (рис. 8, 2,3).

Відшукано також дві сокири, виготовлені з місцевого каменю-вапняку (рис. 8, 3; 8, 1). Перша була просвердлена (рис. 7, 3). Ширина її леза становить 4,0 см, діаметр отвору 1,3 см. Сокири добре відшліфовані, клиноподібної та підтрикутної у поперечному перерізі форми.

Ці вироби, свідчать про значний рівень ремісничої майстерності місцевих майстрів в III-II тис до н.е.

Виявлені речі на поселенні в околицях біля Дашави (урочище Корчунок) та кургану біля села Йосиповичі (урочище Бучина) відображають розвиток крем'яного, кам'яного та керамічного виробництва. Вироби слугували, головню, населенню, яке займалося скотарством.

Наголосимо, що племена так званої верхньодністрянської групи не були автохтонним населенням на Прикарпатті, зокрема, на Стрийщині. Вони, мабуть, прийшли з Волино-Подільських районів. Їхня економіка на цьому етапі тільки зазнавала змін унаслідок пристосування до місцевих ландшафтно-кліматичних умов. Найбільш ранні групи населення культури шнурової кераміки, з'явившись у Прикарпатті, почали рухатись на південний схід. Просування їх у сусідні райони в пошуках нових земель та пасовищ зумовило контакти з іншими племенами, а пізніше й їхню асиміляцію цих племен.

Наявні дані свідчать про те, що господарство, побут у племен верхньодністрянської групи на Стрийщині не були незмінними. Спершу, як бачимо, вони вели нестійке осіле життя, займалися переважно скотарством, а землеробство відігравало допоміжну роль.

Опосередкованим доказом розвитку скотарства є топографія поселень у Дашаві, Кавську, Йосиповичах та інших місцях, розташованих, як звичайно, поблизу пасовищ над заплавами річок. Можливо, що їй характер орнаментациі посуду, у якому переважають елементи шнура, свідчить про значне поширення худоби. Шнур, як відомо, є необхідною деталлю скотаря.

Прямим доказом значної питомої ваги скотарства в господарстві племен верхньодністрянської групи є численні крем'яні знаряддя для обробки шкіри – ножі, скребки, проколки. З часом скотарство стало осілим, приселищним, свідченням чого є велика кількість та значні розміри курганних груп на території Стрийщини. Майбутні дослідження на території Прикарпаття дадуть змогу вивчити не лише розвиток матеріальної культури, а й духовні, суспільні відносини місцевих племен культури шнурової кераміки на зламі III-II тис. до н.е.

Залишки середньовічного монастиря Воздвиження Чесного Хреста біля с.Йосиповичі протягом кількох років досліджували археологи Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, Історичного музею м.Львова¹², а з 2000 року цим займається археологічна експедиція історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Пам'ятка розміщена на південно-західній околиці села Йосиповичі в буково-дубовому лісі (урочище Бучина). На території

¹² Мацюк О. Замки і фортеці Стрийщини. - Львів, 1998. - С.403.

колишнього монастиря в 1982 році мешканцями Йосипович і Дашави було встановлено кам'яний хрест, а в дев'яності роки ХХ ст. споруджено каплицю.

Вивчення духовної культури, на наш погляд, є не менш складною справою, ніж дослідження економіки чи політичного життя. Будучи тісно пов'язаною з економічною діяльністю людей, духовна культура значно розвивається за властивими лише їй законами. Очевидно, що ця обставина було і в духовному житті давньої людності Прикарпаття. Поширення християнства серед населення Галичини в Х ст. привело до появи культових християнських споруд. До цього періоду належить городище-монастир в смт Верхнє Синьовиднє Сколівського району¹³, скельний монастир в селі Розгірче Стрийського району¹⁴. На Прикарпатті, як і по всій Україні християнські храми були не тільки культовими спорудами, центрами духовного життя, а й притулками і захистом від навали ворогів. Про це свідчать численні літописні джерела.¹⁵

На початку ХХІ ст. експедиція ЛНУ вивчала залишки монастирського дворища в околицях села Йосиповичі. Важливі відомості та матеріали було зібрано в 2000 р. (виконано вимірювання розмірів пам'ятки, культових та житлових споруд, присадибних ділянок тощо).¹⁶

У 2001 р. тривали археологічні розкопки монастирського двору. Обстежено східну частину дворища. На глибині 0,3 м від сучасної поверхні знайдено уламки горщиків та амфор, виготовлених з глини з незначною домішкою дрібного піску. Вони прикрашені прямими та скісними лініями. На окремих посудинах орнамент проходить по краю їхніх вінець (рис. 9, 2). Керамічні вироби мають коричневий та сірий колір.

Виявлено фрагменти полив'яних плиток та кахлів, прикрашених квітами, листками, гронами винограду тощо. Окремі з них покриті зеленою та темно-коричневою поливою (рис. 10-11).

У межах закладених розкопів також містилась значна кількість різноманітних залізних речей. Серед металевих виробів виділяється ключ завдовжки до 13 см, наконечник стріли, ніж, пряжка, цв'яхи різних розмірів (рис. 12) та ін.

¹³ Ратич А.А. Разведки на р.Опор //Археологические открытия 1973 г. – М., 1974. - С.333; Рожко М.Ф. Карпатські фортеці доби Київської Русі // Київська Русь: культура, традиції. – К., 1982. - С.13.

¹⁴ Карпович В. Скальний монастир у Розгірчі // Записки чину Василя Великого. - Львів, 1930. - Т.3. –Вип.3-4. - С.562-573.

¹⁵ Полное собрание русских летописей. - М., 1962. - Т.2. - С.787.

¹⁶ Рудий В. Пізньосередньовічний монастир біля с.Йосиповичі на Стрийщині //Археологічні дослідження Львівського університету. - 2002. - Вип.5. - С.291-304.

Велику групу знахідок становлять скляні вироби. Серед них переважають скляниці на піддонах, прикрашених по краях пелюстками (рис. 13, 5; 14, 2). Виявлено також ручки до кухлів або дзбанків (рис. 13, 3-4), та уламки пляшок (рис. 13, 1-2). Вироби виготовлені із білого та безколірного скла. Лише піддон скляниці (рис. 14,3) має темно-червоний колір, тобто виготовлений з "печінкового червоного" скла.

Аналогічні скляні вироби були знайдені на території середньовічного Унівського Свято-Успенського монастиря в Перемишлянському районі, де в XVI-XVII ст. функціонувала гута¹⁷. Зрозуміло, що скляні вироби звідти поширювалися по території України, зокрема, потрапляли в монастир Воздвиження Чесного Хреста.

Отже, вивчення культової пам'ятки в околицях Дашави та Йосипович доповнює картину життя монастирів середньовічного часу в Галичині. Історія монастирів невіддільна від історії України. Свого часу вони відігравали важливу роль у суспільно-політичному та господарському житті, боротьбі проти іноземних поневолювачів, були значними осередками культури. У їхніх стінах розвивалося літописання, виникали бібліотеки, школи, що сприяло загальному розвитку суспільства.

¹⁷ *Мартинюк С.* Скляна гута кінця XVI- на початку XVII століть в околицях лісових угідь Унівської Свято-Успенської лаври // Археол. дослідження Львів. ун-ту. - 2002. - Вип.5.- С.344-361; *Лосик М.* Фізико-хімічні дослідження вогнетривів і скла гуті Унівської Свято-Успенської лаври кінця XVI-початку XVII ст. // Археол. дослідження Львів. ун-ту. - 2002. - Вип.5.- - С.362-378.

V.Rudyj, V.Kasjuhnych, G.Vitvitska

**ARCHEOLOGICA RESEARCHES SIL-81 OF THE LVIV
NATIONAL UNIVERSITY IN THE LVIV REGION'S STRYJ AREA
(2000-2001)**

This article gives the results of the archeological researches of the corded ware culture ceramics of the turn of III-II century BC, including the monastery Holy Cross Day of late Middle Ages in the outskirts of Dashava and Josypovychy of Strij district.

Key words: Dashava, Josypovychy, Strij, archeologists researched, monastery.

Стаття надійшла до редколегії 22.05.2002

Прийнято до друку 4.06.2002

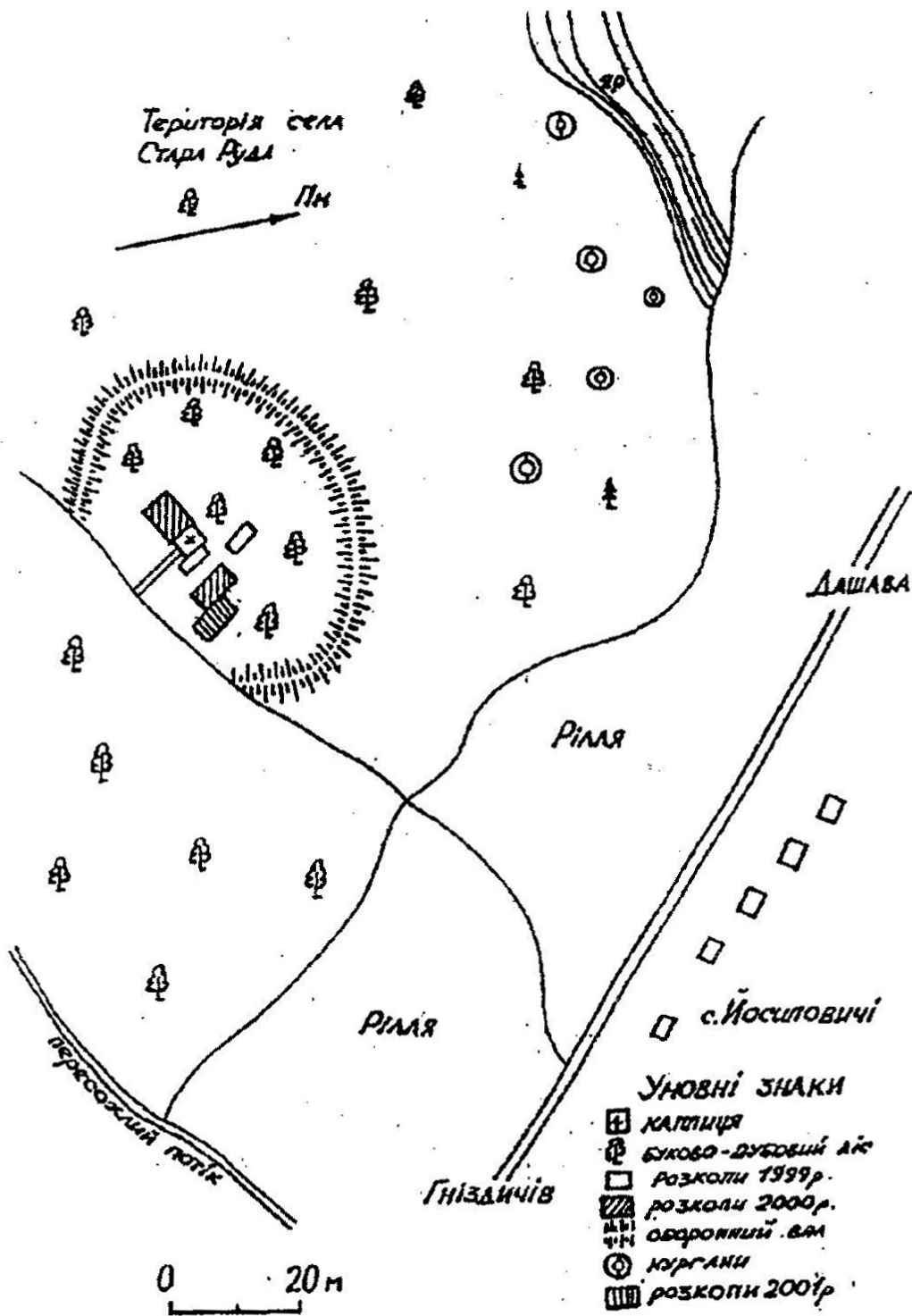
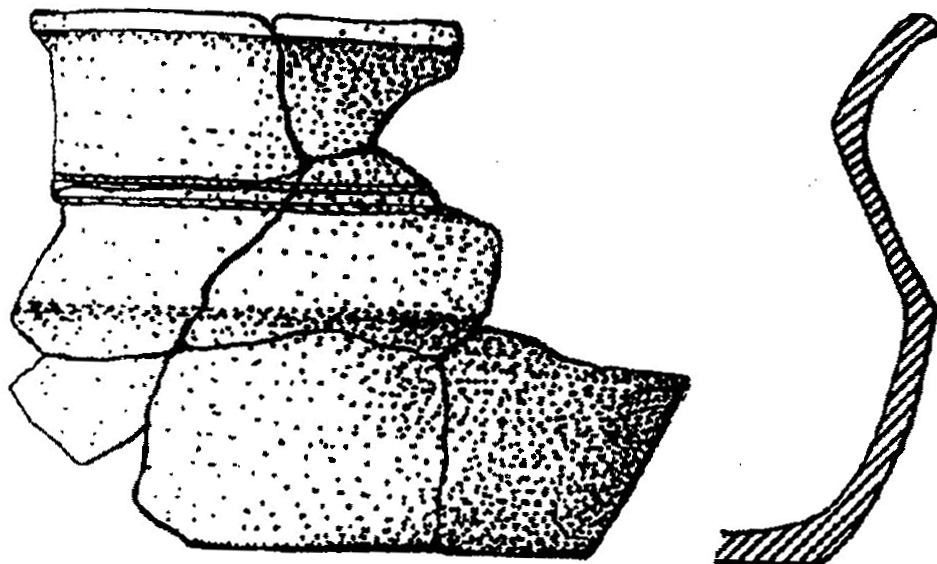
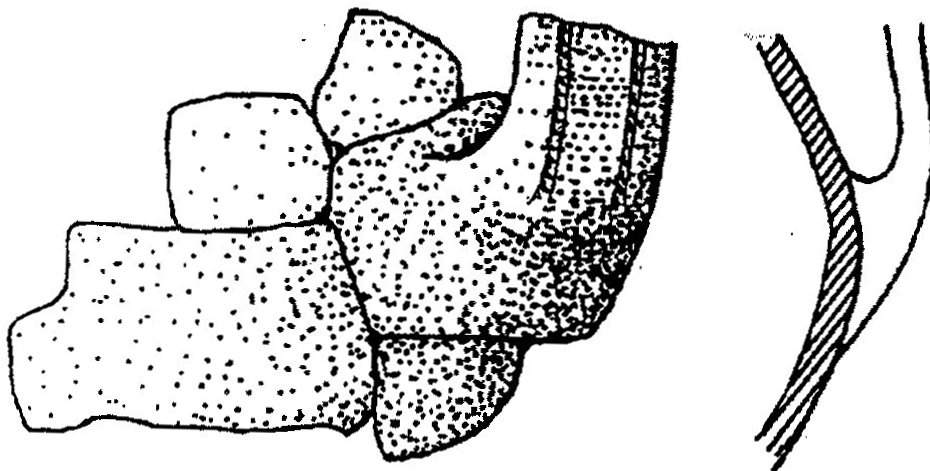

Рис. 1. Схематичний план середньовічного монастиря Воздвиження Чесного Хреста та курганного могильника біля с.Йосиповичі на Стрийщині.

1

2

Рис. 2. Фрагменти кераміки з курганного могильника.

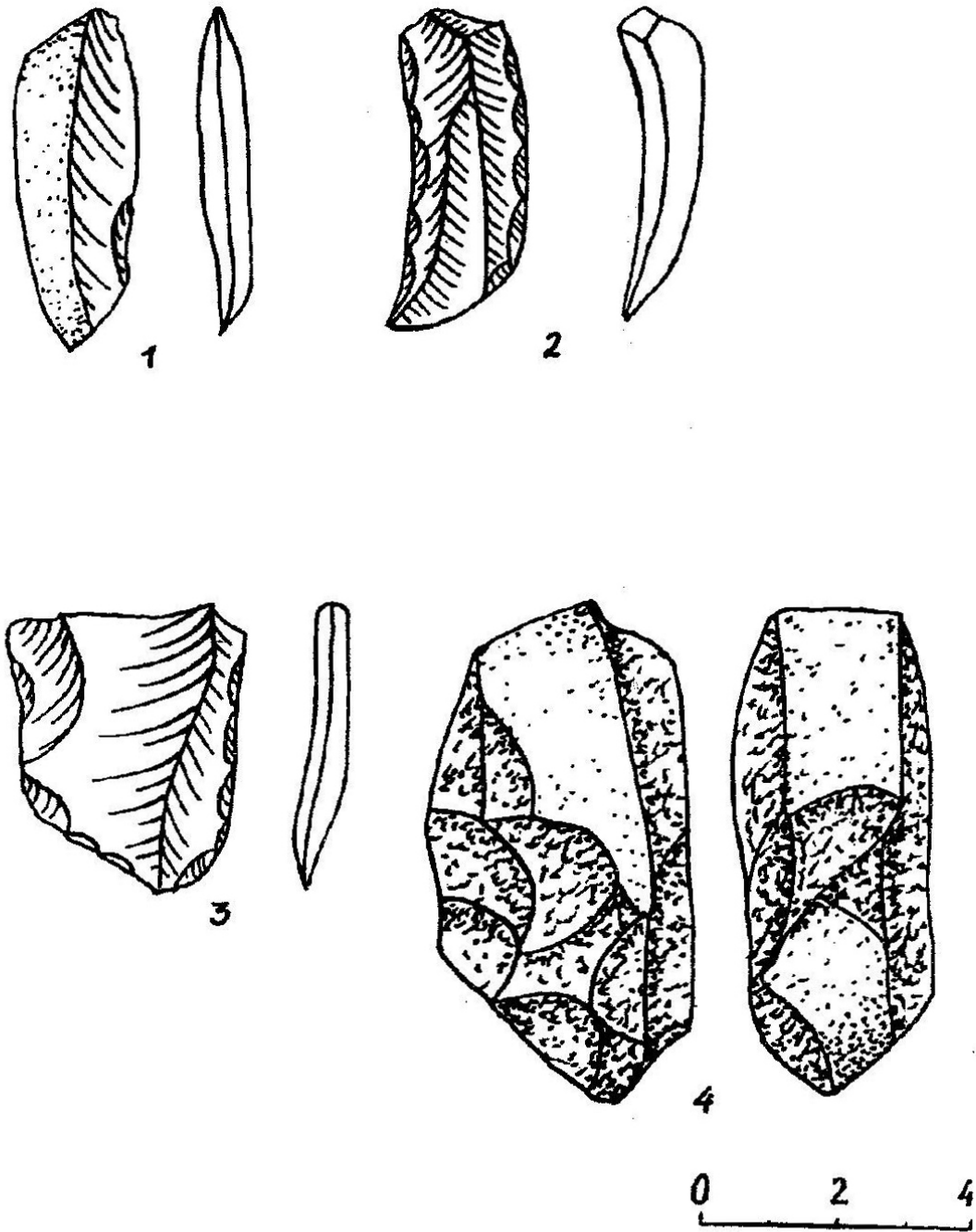

Рис. 3. Крем'яні та кам'яні вироби з курганного могильника.

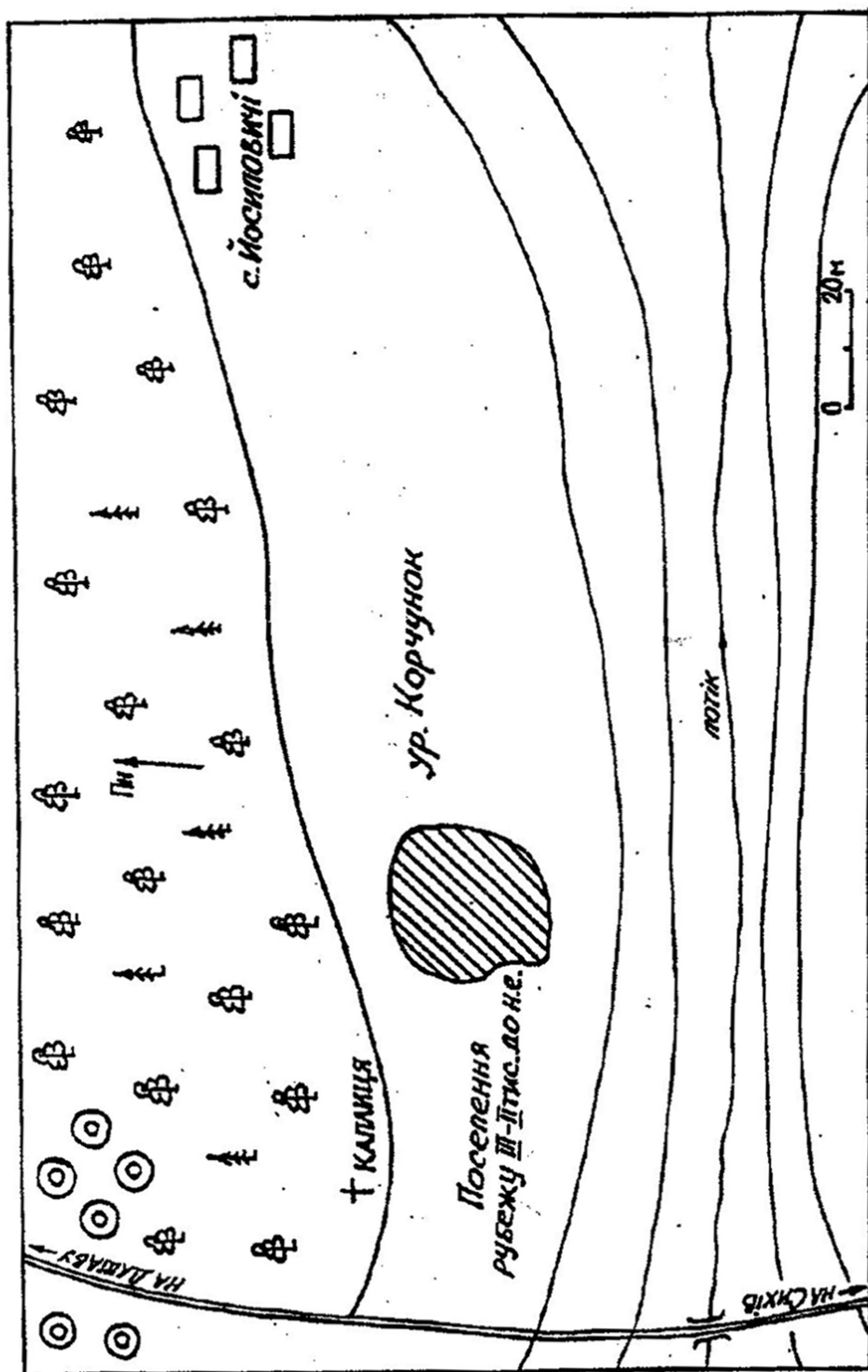

Рис. 4. Схематичний план поселення культури шнурової кераміки зламу III-II тис. до н.е. (урочище Корчунок, смт Дашава).

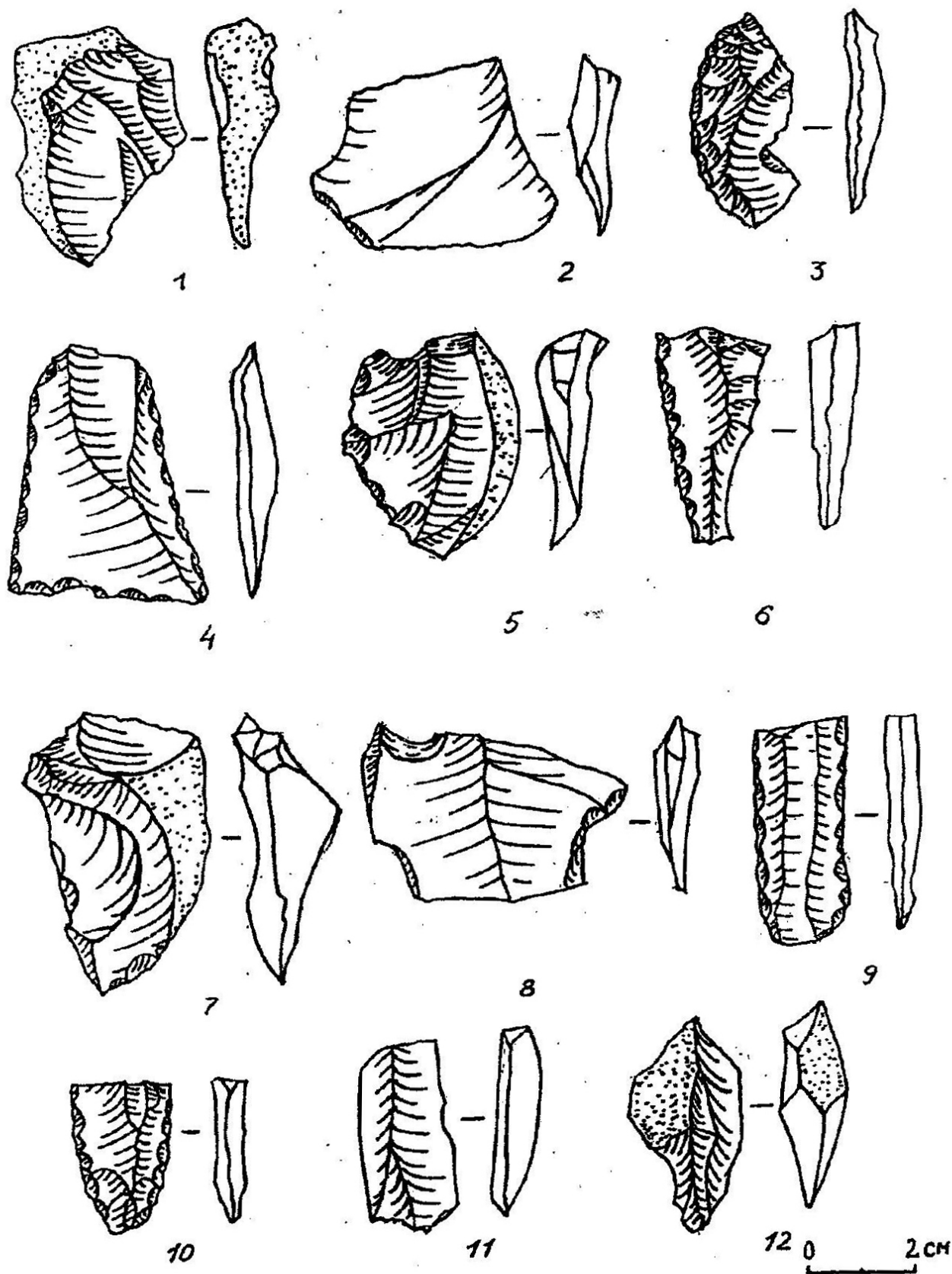

Рис. 5. Крем'яні знаряддя праці з поселення культури шнурової кераміки зламу III-II тис. до н.е. (урочище Корчунок, смт Дашава).

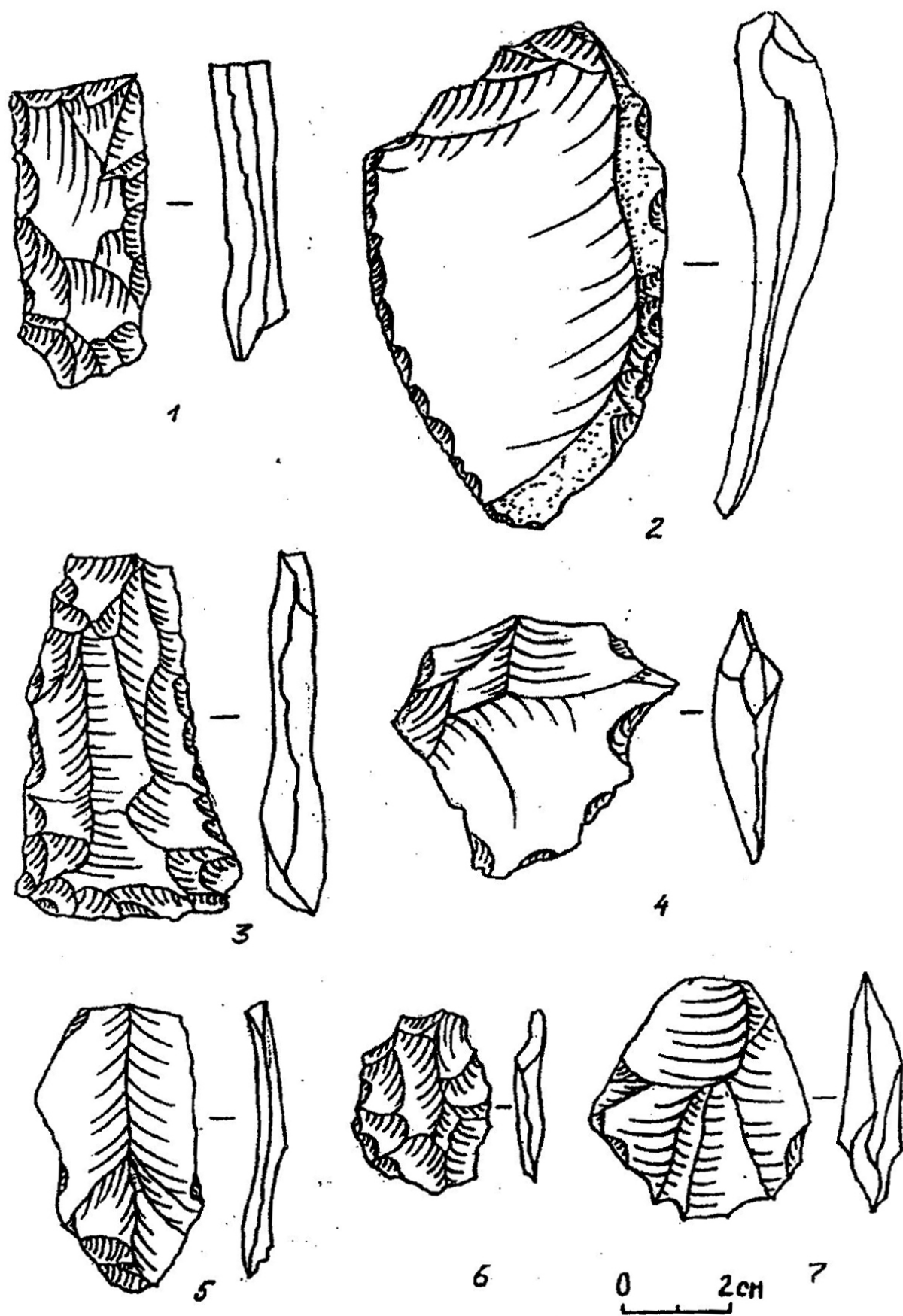

Рис. 6. Крем'яні знаряддя праці з поселення культури шнурової кераміки зламу III-II тис. до н.е. (урочище Корчунок, смт Дашава).

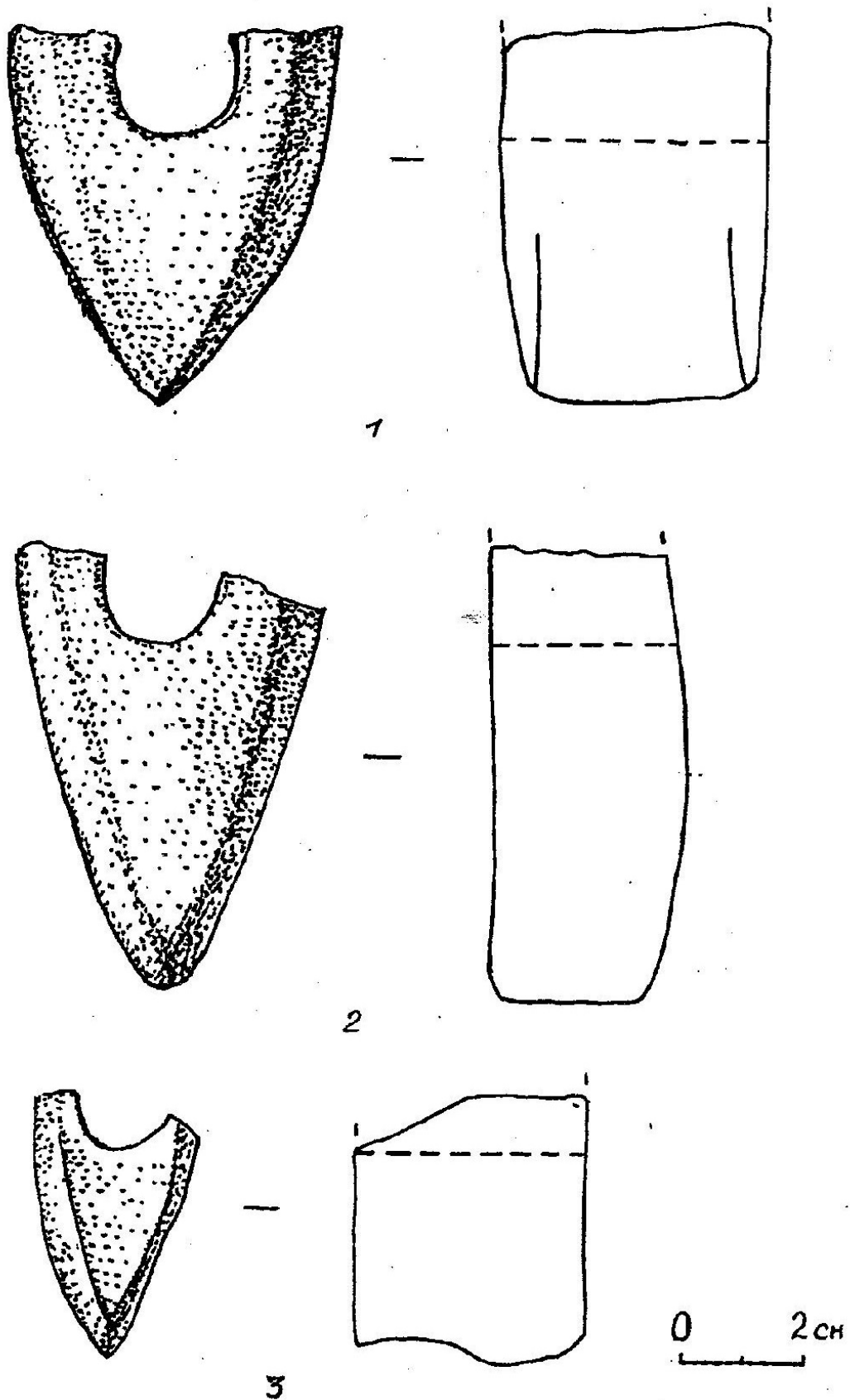

Рис. 7. Кам'яні свердлені сокири з поселення культури шнурової кераміки зламу III-II тис. до н.е.

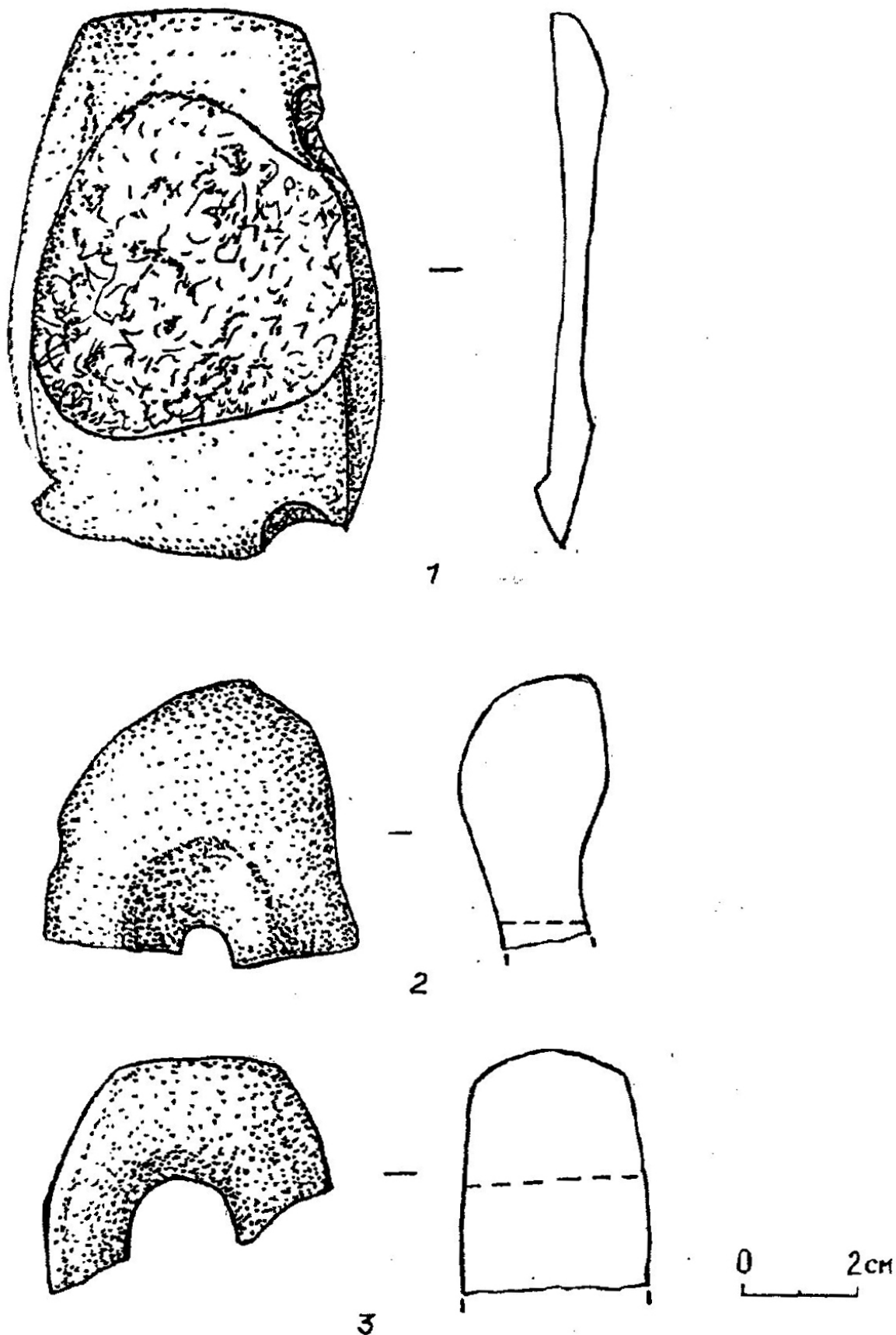
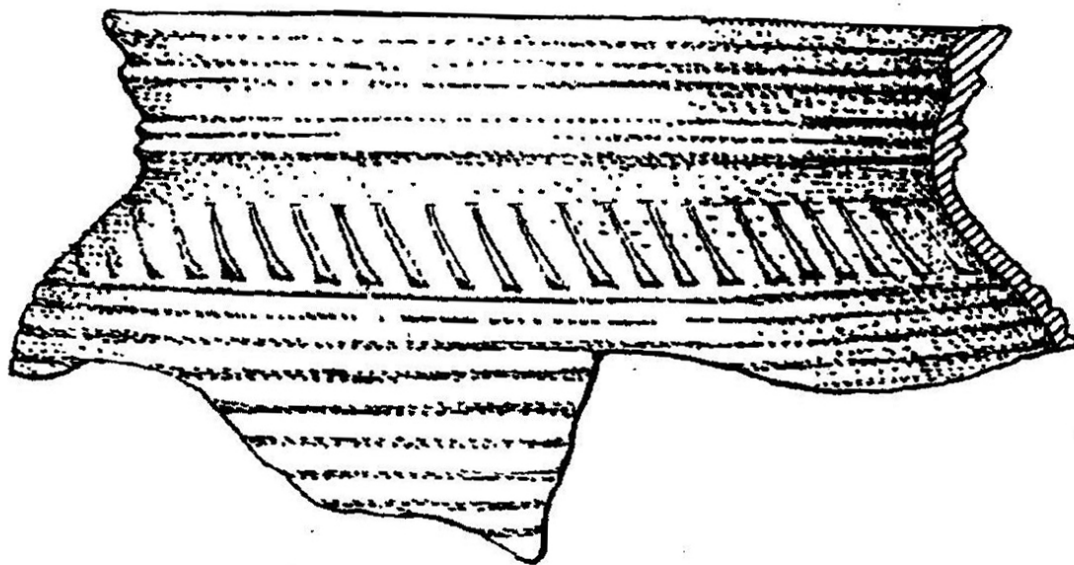

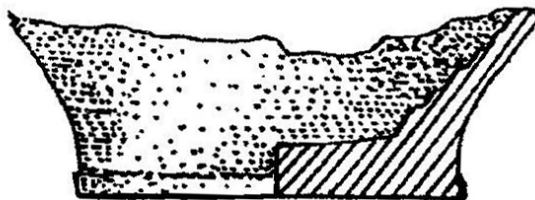
Рис. 8. Кам'яні свердлені сокири з поселення культури шнурової кераміки зламу III - II тис. до н.е.

1

2

3

0 2 см

Рис. 9. Фрагменти кераміки XVI-XVII ст. з монастиря Воздвиження Чесного Хреста біля с.Йосиповичі.

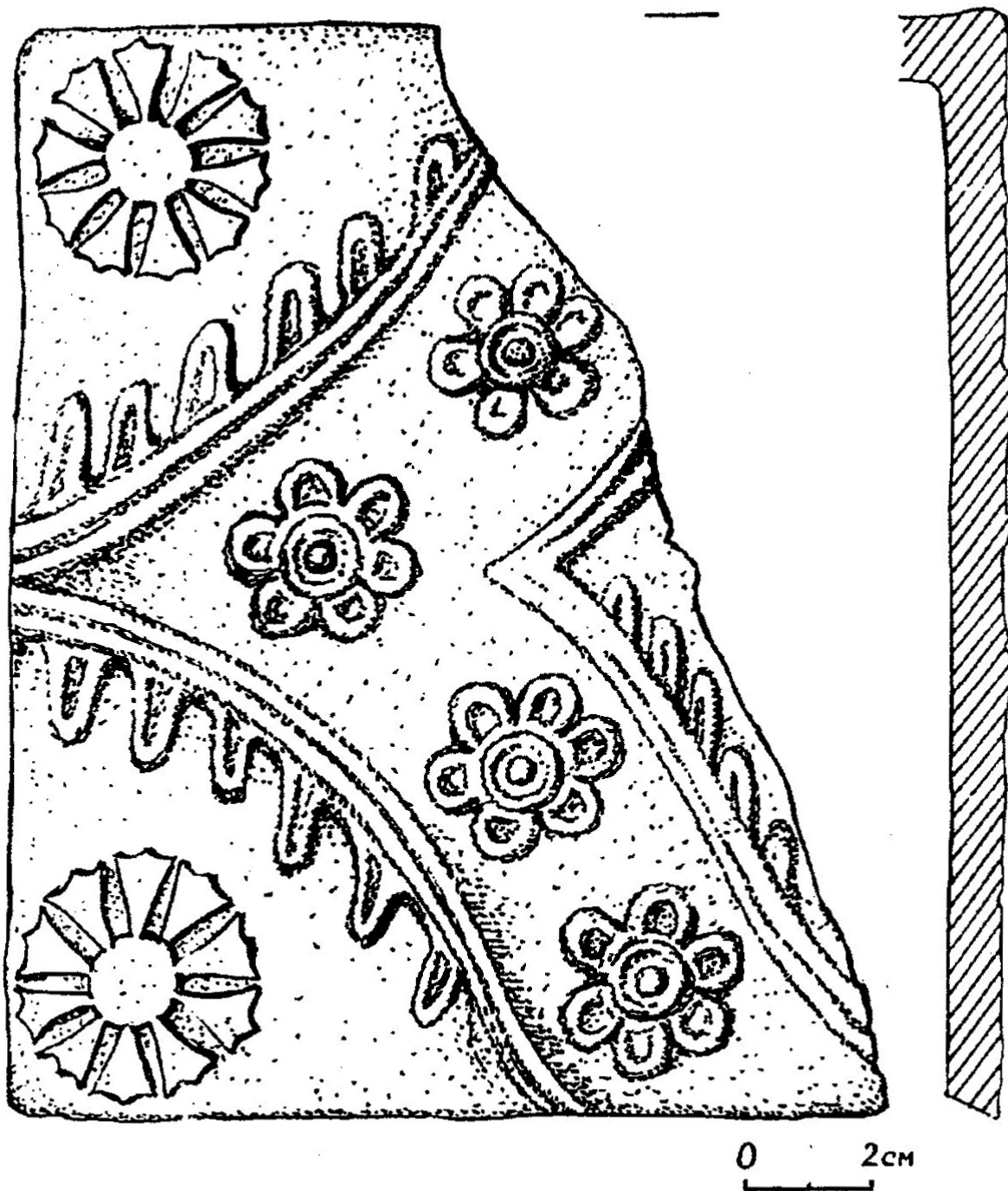

Рис. 10. Фрагменти пічного кахлю XVI-XVII ст. з монастиря Воздвиження Чесного Хреста біля с. Йосиповичі.

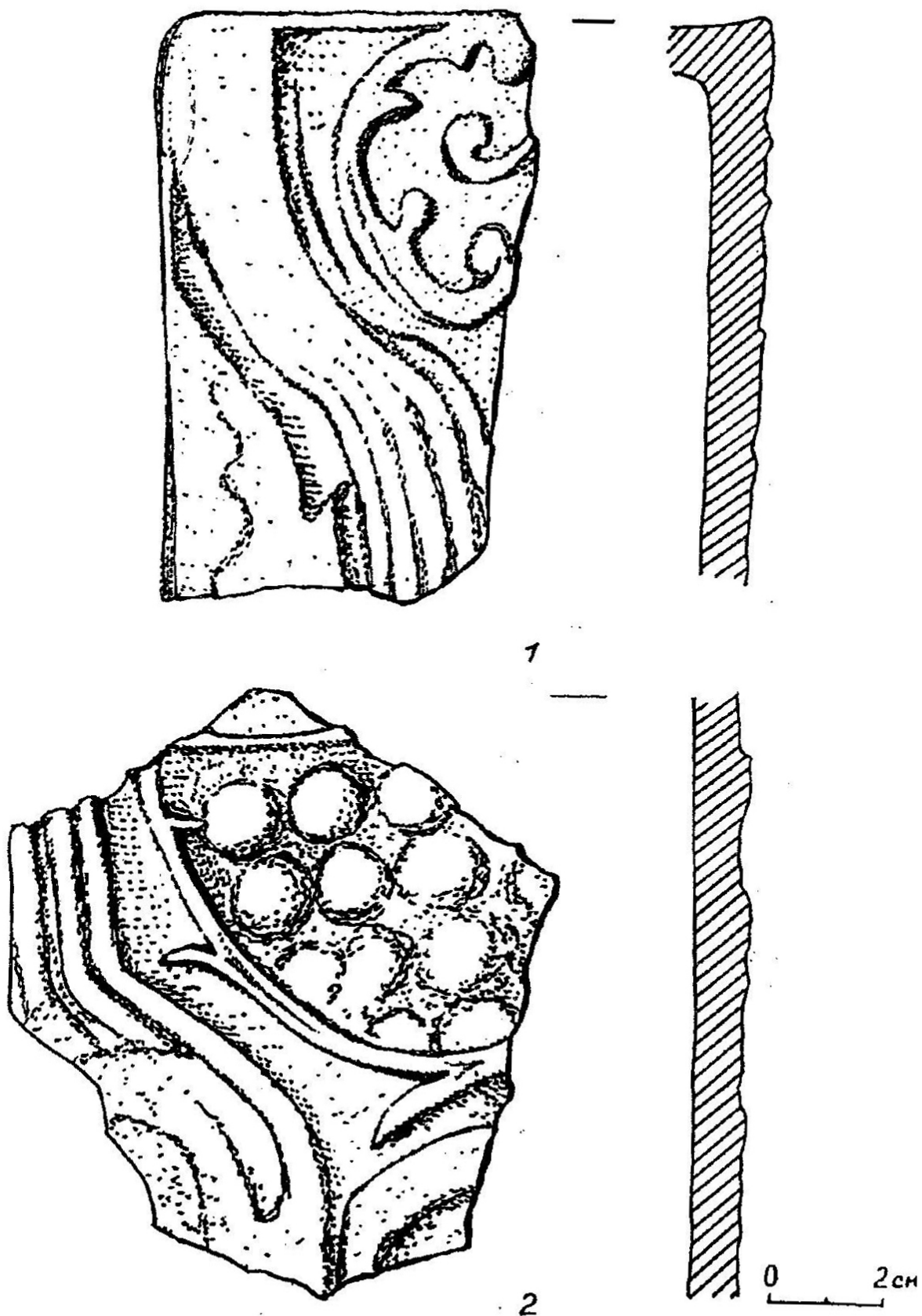

Рис. 11. Фрагменти пічних кахлів XVI-XVII ст. з монастиря Воздвиження Чесного Хреста біля с. Йосиповичі.

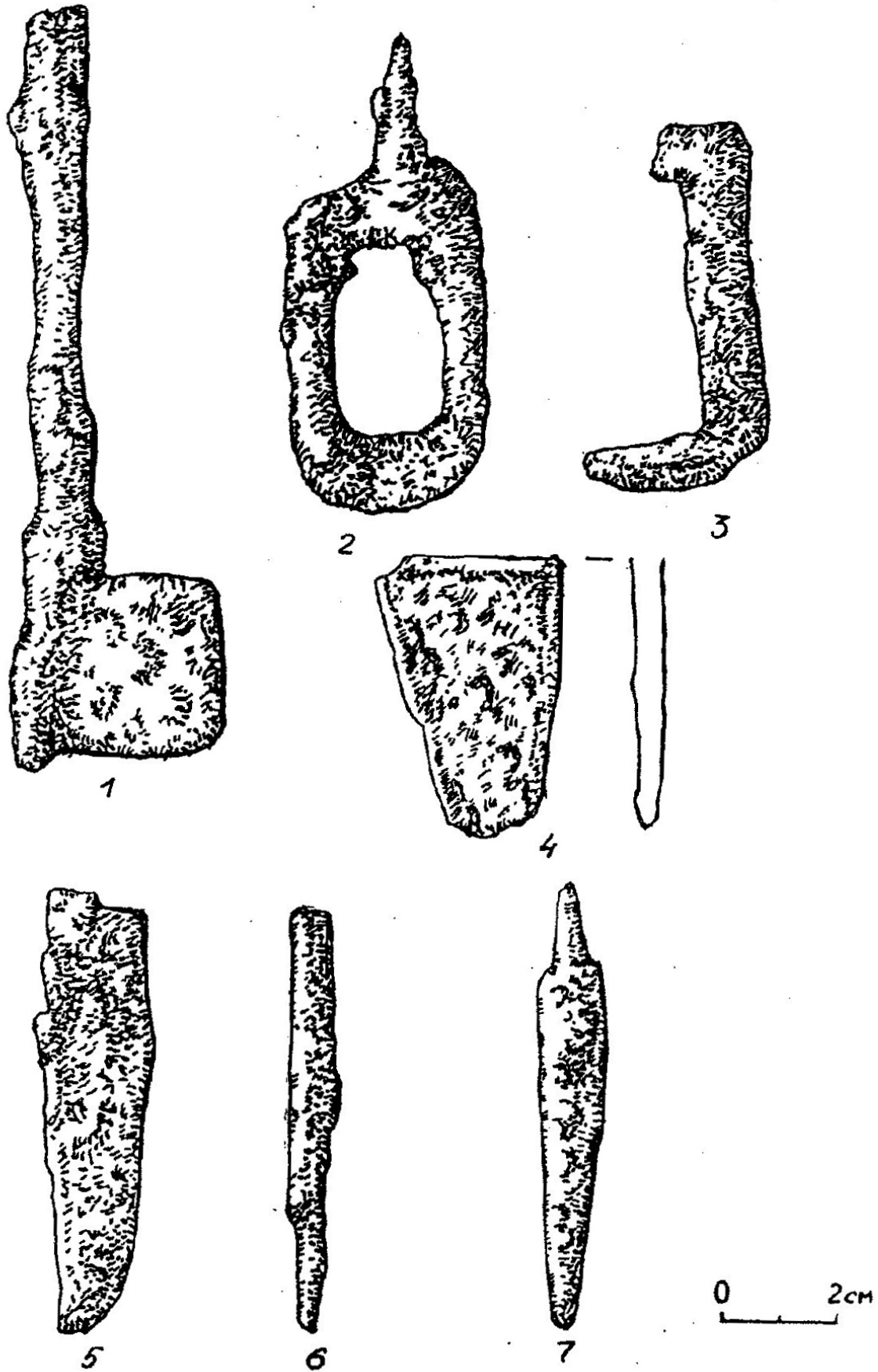

Рис. 12. Залізні вироби XVI-XVII ст. з монастиря Воздвиження Чесного хреста біля с. Йосиповичі.

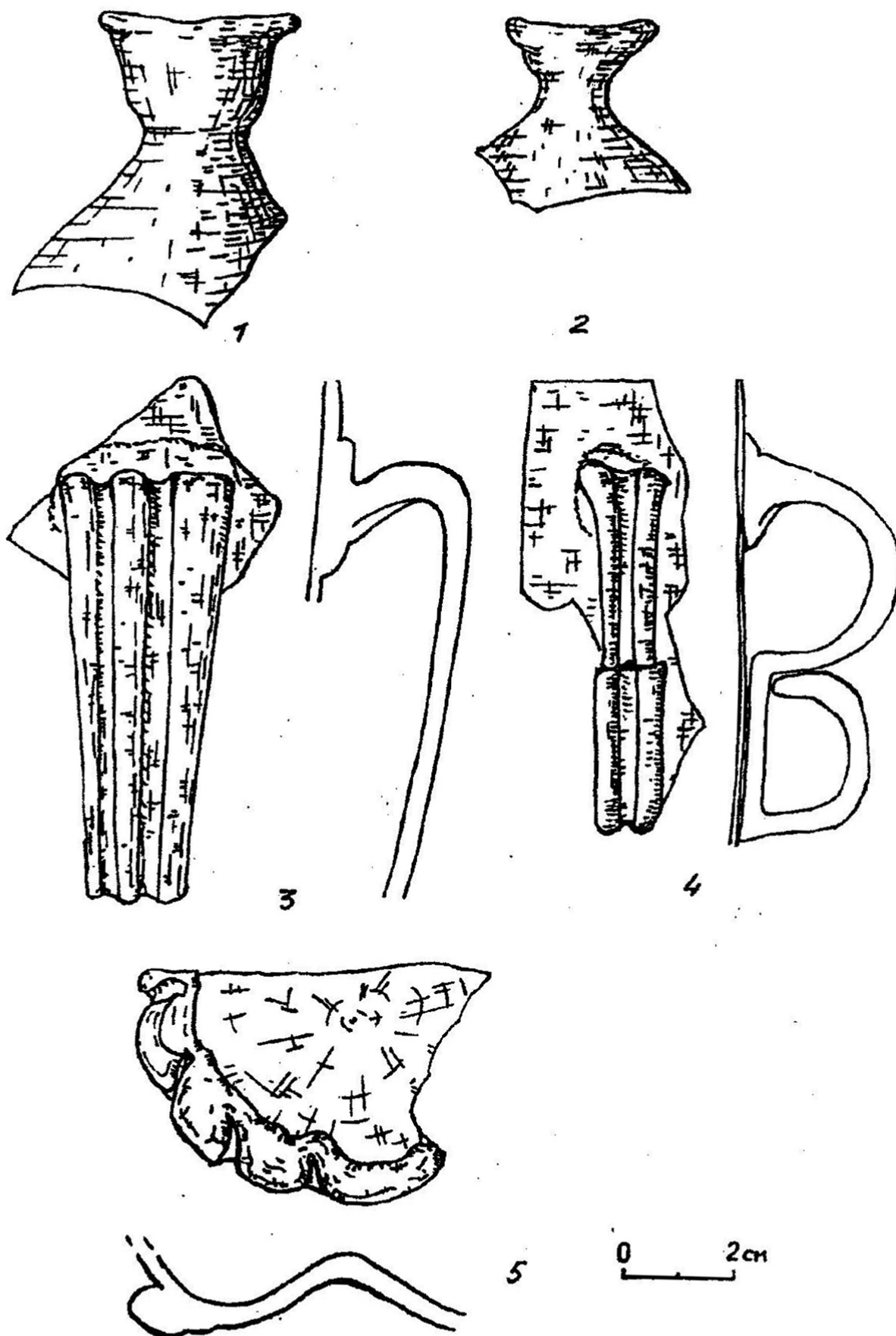

Рис. 13. Скляні вироби XVI-XVII ст. з монастиря Воздвиження Чесного хреста біля с. Йосиповичі.

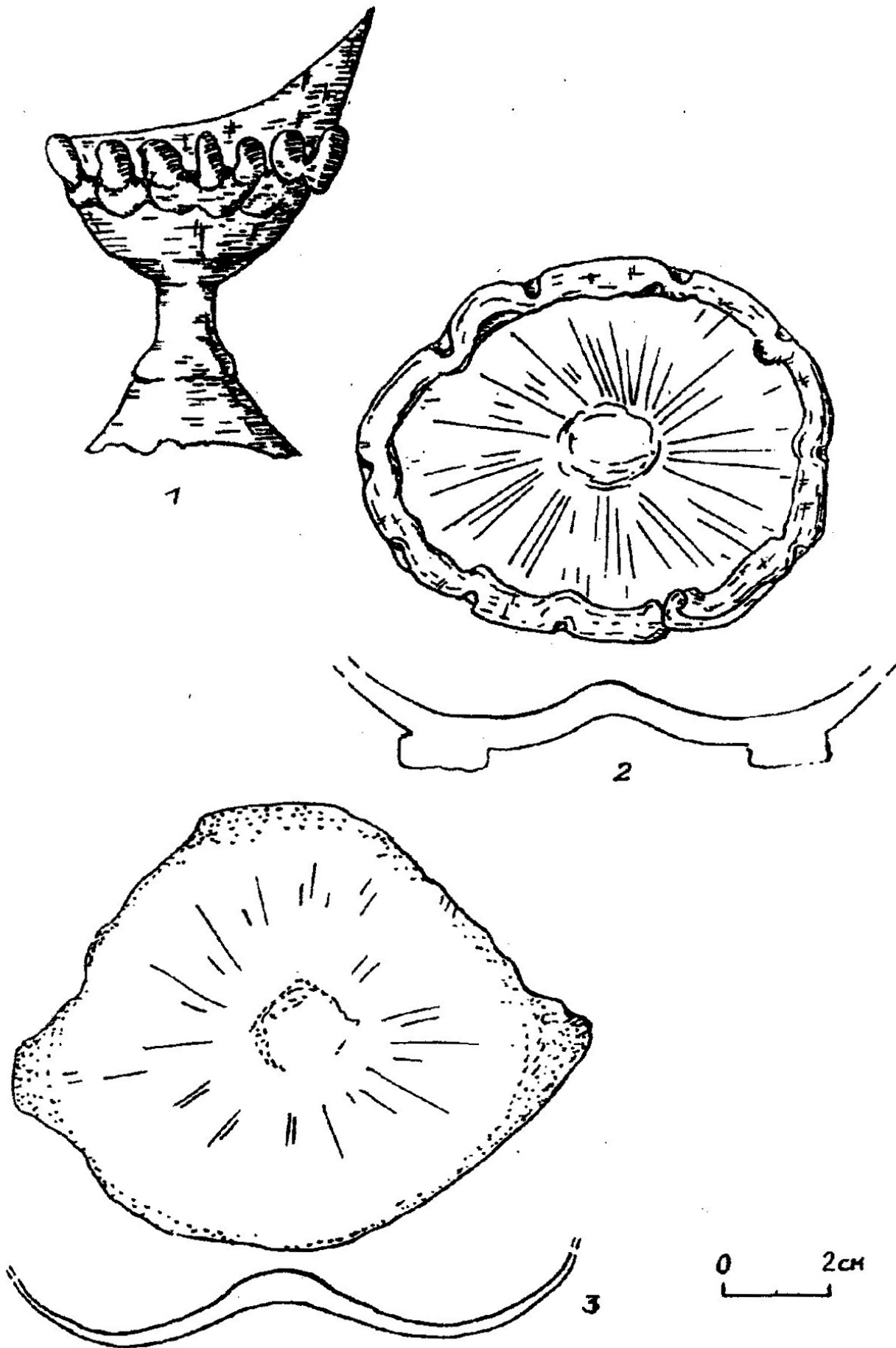

Рис. 14. Скляні вироби XVI-XVII ст. з монастиря Воздвиження Чесного хреста біля с. Йосиповичі.